

ارتباط مراکز قرآنی و نقش آن در دستیابی بر بایسته‌های پژوهش

محمد حسین صادق‌پور

بنیاد پژوهش‌های اسلامی - مجله مشکوة

شناخت دقیق و همه‌جانبه مفاهیم و معارف قرآنی و به کار بستن آن در زندگی عملی و پسرهیز از تفسیر به رأی، از دغدغه‌های دائمی مسلمانان از همان آغازین سالهای عصر نزول بوده، و با رحلت رسول خدا ﷺ و ورود اسراییلیات در برخی اخبار و روایات و خانه‌نشینی و شهادت ائمه علیهم السلام - مفسران واقعی وحی - روز به روز زیادتر شده است؛ دغدغه‌هایی که با پیدایش فرقه‌ها و برداشتهای گوناگون تفسیری و رفته

رفته در قرون اخیر با بروز مسائل مبتلا به و نوپیدای جامعه اسلامی و ایجاد شبهات مختلف به ویژه در عصر حاضر از سوی مستشرقان، فکر و ذهن قرآن‌پروهان و مراکز تحقیق را به خود معطوف داشته است.

دندادگی و عشق ذاتی مسلمانان به قرآن، از طرفی و این نگرانیها و دلمشغولیها از سوی دیگر، سبب شده تا آثار گوناگون و پرشمارى در باره قرآن و مباحث پیرامون آن نگاشته شود و مراکز قرآنی زیادى به ویژه در دهه‌های اخیر به وجود آید. تعدد مراکز قرآن‌پژوهی و حجه نبوه و پراکنده آثار مختلف قرآنی - اعم از کتاب، پروژه و پایان‌نامه، مقاله، سایتها و نرم‌افزارهای متنوع - گرچه فرصتی است مغتنم و امیدوارکننده، ولی نظر به عدم ارتباط بایسته مراکز و تشتت آثار، خود یک آسیب به حساب آمده و برای متولیان قرآن‌پژوهی نگران‌کننده شده است.

در این مختصر ضمن اشاره به مراکز و گروههای قرآن‌پژوهی، بر لزوم ارتباط تنگاتنگ و تعامل بیشتر آنها، همچنین بر ضرورت دستیابی بر بایسته‌های تحقیق با تشکیل مراکز مختلف اطلاع‌رسانی، زیر نظر ستاد عالی قرآن‌پژوهی در ایران تأکید شده است.

خوشبختانه قرآن پژوهی، بازنگری و بازخوانی دقیق آن کتاب آسمانی در سده های اخیر سیر صعودی داشته و این نهضت بازگشت به قرآن تأثیر شگرفی در بالندگی فکری، زندگی و جنبش بیداری مسلمانان به ویژه در یکصد سال گذشته داشته است. کتابی که بیشترین آثار به طفیل وجودش نگاشته شده و مراکز قرآنی زیادی پا گرفته است و کارنامه ای پر برگ و بار اعم از دایرة المعارفها، کتاب شناسیها، پروژه ها و پایان نامه ها و نشریات تخصصی قرآن فراهم آمده است.^۱

گذشته از دیگر کشورها، تنها در ایران مراکز و گروه های پژوهشی زیادی کمر به خدمت قرآن بسته اند، مانند: مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، مؤسسه معارف اسلامی امام رضا (ع)، مرکز ترجمه قرآن به زبانهای مختلف، گروه قرآن بنیاد پژوهش های اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، دانشکده علوم قرآن تم و بخش قرآن مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی. همچنین نرم افزارهای گوناگون و پایگاه های قرآنی زیادی - بیش از چهارصد پایگاه - در شبکه جهانی اینترنت فعالیت دارند.^۲

ضمیمه مراکز قرآنی، انبوهی حجم آثار و

میراث گرانبگ قرآن پژوهی در چهارده قرن گذشته، همراه با پژوهشگران توانمند و دل داده به قرآن فرصتهای مناسبی فراهم آورده و توقعات بالایی در جامعه ایجاد کرده است؛ اما متأسفانه نظر به برخی کاستیها و نواقص، مانند: سطحی نگری به مباحث و خلط تحقیق با ترویج؛ نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش گروهی و دور شدن از موضوعات کاربردی، ضعف مدیریت، رواج دیوان سالاری و سیاست زدگی، و مهم تر از همه عدم ارتباط مراکز پژوهشی با یکدیگر و ضعف اطلاع رسانی فرصتهای زیادی را از ما گرفته است. علاوه بر آن حتی برخی از فرصتها مثل تعدد مراکز قرآنی را تبدیل به تهدید نموده و پیامدهایی همچون: موازی کاری، هم پوشانی و پاسخگو نبودن دستاوردهای پژوهشی به نیازها و شبیهات روز را به همراه داشته است؛ در نتیجه مهم ترین نیاز جامعه پژوهش یعنی دست یابی بر بایسته های تحقیق را دشوار

۱- سگریه به محمد حسین صدوقی، «سروری بر کتاب سبیه و منبع مهم قرآنی»، مشکوف، ش ۱۴ و ۱۵، پاییز و زمستان ۱۳۸۳
۲- شماری از مراکز قرآنی، محله ها و ابتدای گوناگون در مجله پژوهش و حوزه، ش ۲، ش ۱۹ و ۲۰، ویژه قرآن پژوهی معرفی شده است.

کرده است.

جدا بودن مراکز پژوهشی و اطلاع رسانی از یکدیگر، پژوهشگران را مجبور می سازد برای دست یابی به اطلاعات به تک تک مراکز قرآنی و اطلاع رسانی، مراجعه و وقت زیادی تلف کنند. عدم سازماندهی صحیح در مراکز اطلاع رسانی و ضعف اطلاع رسانی باعث نقص تحقیقات، صرف هزینه های گزاف، دوباره کاری و دلسردی پژوهشگران می شود. امروز اهمیت انتقال، نشر و دسترس پذیری دانش کمتر از تولید آن نیست. ما از پرداختن به مسئله ارتباطات و استفاده از فناوری اطلاعات همگام با تولید دانش غافل مانده ایم. در زمانی که به مدد فناوری های پیشرفته ارتباطی، یک دانشجوی خارجی - در حالی که پشت میز کار خود در منزل نشسته است - مجله مورد نظرش را در کتابخانه ای در قاره دیگر ورق می زند و در جریان جدیدترین یافته های رشته تحصیلی خود قرار می گیرد، اکثر پژوهشگران ما از کار مشابهی که چند قدم آن صرف تر انجام می شود، نا آگاهند.^۳

بدون تردید در حال حاضر، دست یافتن بر موضوعی بکر و دست نخورده و برداشتن پروژه های کاربردی بر زمین مانده در میدان تحقیق، از میان حجم انبوه، گوناگون و

پراکنده آثار انجام شده به ویژه در حوزه گسترده قرآن پژوهی، به سبب عده ارتباط سراکز، دشوار و دست نیافتنی می نماید، شگفتا به رغم اذعان همگان بر لزوم ارتباط مراکز و ضرورت دست یابی بر موضوعات ضروری برای تحقیق، تاکنون راهکاری اساسی برای رفع این معضل فراگیر پژوهش ارائه نشده و هیچ سازمانی باز سنگین مسئولیت آن را بر عهده نگرفته است.^۴

ناگفته نماند در گوشه و کنار برای رفع این تنگنا تمهیداتی اندیشیده شده که به برخی اشاره می شود: در مثل پایگاهها، بانکها و مراکز اطلاع رسانی توانسته اند بخشی از دستاوردهای قرآن پژوهی را گردآوری و در اختیار کاربران قرار دهند، اما به علت پراکندگی و عده تمرکز در یک مدیریت واحد، جامع و کارساز نبوده است. همچنین مراکز قرآنی برای دست یابی بر بایسته های پژوهش، به زعم خود اولویت هایی برای تحقیق برگزیده و بر مبنای آن آثاری منتشر

۳- سگریه به احمد ودوز و محمد علی دشمنی، «صحنه ایجاد شبکه ملی اطلاع رسانی علوم اسلامی»، حوزه، ش ۱۰، ش ۳۹ و ۴۰، ص ۹۹
۴- سگریه به محمد حسین صدوقی، «ضرورت دست یافتن بر بایسته های تحقیق»، مشکوف، ش ۱۱، زمستان ۱۳۸۴.

کرده‌اند که چه بسا در این خوددرمانی‌ها به خطا رفته باشند.

افزون بر آن، بایسته‌های پژوهش و نشر، عنوان بخشی از مجله‌ها و نشریات قرآنی از جمله بینات است که به معرفی آثار و پروژه‌های قرآنی شایسته تحقیق می‌پردازد.

برگزاری میزگردها و گفتگوهای قرآنی پیرامون بایسته‌های پژوهش، و انتشار ویژه‌نامه‌های قرآنی از دیگر کارهای انجام شده است. تاکنون بیش از هشتاد ویژه‌نامه از سوی نشریات گوناگون در حوزه قرآن چاپ شده، از جمله مجله پژوهشهای قرآنی در پاییز و زمستان ۱۳۷۶ در دو شماره ۱۱ و

۱۲، «ویژه پژوهشهای بیسته قرآنی» را چاپ کرده است.^۱ به علاوه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی کتابی با نام سائنه‌یابی و شبهه‌شناسی در مطالعات قرآنی، توسط محمد رضا جباری فراهم آورده و مهم‌تر از آن، در حال تدوین دانشنامه قرآن‌شناسی در چندین جلد با رویکرد عمده پاسخ به شبهات خاورشناسان در دایرة‌المعارف لایتن است.

نماگفته‌نمانند، برای دست‌یابی بر بایسته‌های پژوهش و اطلاع‌رسانی خوبی بیشتر از اینها کار شده و آنچه گفته شد، گوشه‌ای از فعالیتها و آثار مراکز قرآنی پژوهی است.^۲ زحمات تمامی خادمان قرآن در خور

تقدیر و امیدوارکننده است، اما چنان‌که اشاره شد، به علت عدم ارتباط مراکز پژوهش و اطلاع‌رسانی و عدم تمرکز در یک مدیریت واحد، جامع و کارساز نبوده و ابتر مانده است.

بدون شک با وجود این معضل فراگیر در حوزه پژوهش، یک محقق برای یافتن موضوعی در خور پژوهش نمی‌تواند به تنهایی تمامی آثار، مراکز قرآن‌پژوهی و بانکهای اطلاعاتی را بررسی نماید. بر فرض تهران، در جگونگی پردازش اطلاعات و اولویت‌بندی موضوعات قرآنی ناکام خواهد ماند.

بدیهی است این مسئولیت خطیر و فنی از عهده یک فرد یا گروهی خاص بر نمی‌آید، بلکه عزمی منی لازم است. باید تمام مراکز قرآن‌پژوهی اعم از حوزوی و دانشگاهی و پایگاههای قرآنی، سخاوتمندان آخرین اطلاعات و دستاوردهای قرآنی خود را توسط بانکهای اطلاع‌رسانی در اسرع وقت به هسته و سازمانی جامع و مرکزی به عنوان ستاد عالی قرآن‌پژوهی منتقل نمایند. این

^۱ به‌نگریه به محمد حسین صدوقیور، نامه موضوعی شماره‌دهی ویژه نشریات علوم اسلامی است، ۸۴-۱۳۷۰، مشکوه، ش ۱۹، زمستان ۱۳۷۴.

ستاد با پردازش و موضوع‌بندی اطلاعات گردآوری شده و پس از رایسزنیها و مشورت‌های لازم با متخصصان، می‌تواند با اشراف کامل سیاستهای کلان قرآن‌پژوهی کشور را تعیین نماید. همچنین با تشکیل کمیته‌های تخصصی مسئله‌یابی اولویتها و بایسته‌های تحقیق را شناسایی کرده، آنها را در اختیار مراکز قرآنی قرار دهد. البته انتظار

سرعت عمل در تحقق این آرزو با توجه به نارساییهای عمده پژوهش در ایران، از جمله نهادینه شدن فرهنگ تحقیق‌گروهی، خام‌اندیشی است، ولی امیدواریم از دولت قرآن این افتخار برای اولین بار نصیب مراکز قرآنی و قرآن‌پژوهان گردد تا الگوی یک کار دسته‌جمعی در سطح کشور برای دیگر حوزه‌های تحقیق باشند ان‌شاء‌الله.

فَبَشِّرْ عِبَادَ * الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ
الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْأَلْبَابُ

پس بشارت ده به آن بندگان من که به سخن گوش فرامی‌دهند و
بهترین آن را پیروی می‌کنند، اینانند که خدایشان راه نموده و
ایشانند همان خردمندان.

زمره ۱۲۷-۱۲۸